

Agrár- és vidékfejlesztési stratégiák regionális alkalmazása 4.

**Agrárpolitika és agrártermelés
Magyarországon**

Dr. Udvardy, Péter

Agrár- és vidékfejlesztési stratégiák regionális alkalmazása 4.: Agrárpolitika és agrártermelés Magyarországon

Dr. Udvardy, Péter

Lektor: Dr. Bíró, Szabolcs

Ez a modul a TÁMOP - 4.1.2-08/1/A-2009-0027 „Tananyagfejlesztéssel a GEO-ért” projekt keretében készült. A projektet az Európai Unió és a Magyar Állam 44 706 488 Ft összegben támogatta.

v 1.0

Publication date 2010

Szerzői jog © 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar

Kivonat

A modul célja, hogy áttekintést adjon Magyarország agrárpolitikájáról, az agrártermelés fejlődéséről és lehetséges jövőbeni irányairól és az élelmiszerbiztonság kérdésköréről.

Jelen szellemi terméket a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védi. Egészének vagy részeinek másolása, felhasználás kizárólag a szerző írásos engedélyével lehetséges.

Tartalom

4. Agrárpolitika és agrártermelés Magyarországon	1
1. 4.1 Bevezetés	1
2. 4.2 A magyar agrárium fejlődése 1990-ig	1
3. 4.3 A magyar agrárium fejlődése 1990-től	3
4. 4.4 Korszerű agrártermelés jellemzői	7
5. 4.5 Magyarország agrártermelése	7
6. 4.6 Területi különbségek a mezőgazdasági termelésben	10
7. 4.7 A magyar agrárstratégia jövőbeni irányai	10
8. 4.8 Élelmiszerbiztonság	11
9. 4.9 Összefoglalás	13

A táblázatok listája

4-1. A kistermelés aránya az össztermelésben (%)	3
4-2. Termelési egységek és méretük a rendszerváltás előtt	7

4. fejezet - Agrárpolitika és agrártermelés Magyarországon

1. 4.1 Bevezetés

Az agrárpolitika és agrártermelés Magyarországon modul keretében bemutatjuk az agrárium fejlődését Magyarországon, a magyar agrárstratégia lehetséges jövőbeni fejlődési lehetőségeit és az ezzel összefüggő élelmiszer biztonság kérdéskörét.

Ön a modulból megismeri

- a magyar agrárium fejlődését napjainkig,
- a magyar agrártermelés jellegzetességeit,
- a korszerű agrártermelés jellemzőit,
- a magyar agrárstratégia lehetséges jövőbeni fejlődési lehetőségeit,
- az élelmiszer biztonság kérdéskörét.

A modul elsajátítása után Ön képes lesz:

- átlátni a magyar agrárium múltját, jelenét és jövőbeni lehetséges fejlődési irányait,
- ismertetni a korszerű agrártermelés jellemzőit,
- bemutatni az élelmiszer biztonság kérdéskörét.

2. 4.2 A magyar agrárium fejlődése 1990-ig

Az **1840-es évekig** Magyarországra a ridegtartásos állattenyésztés és az extenzív gazdálkodás volt a jellemző. A feudális állapotok és a jobbágyterhek nem ösztönöztek termelőkorszerűsítésre. Ekkor Európa nyugati felén már vetésforgót alkalmaztak, istállózott állattartás és ipari növények termelése volt a jellemző gazdálkodási forma.

Az **1848-49-es szabadságharc után** a nagybirtokok szerepe megnőtt, a mezőgazdasági fejlődés központjaivá váltak, és e szerepük megmaradt egészen a második világháború végéig. Betöltötték az innovációs központok szerepét, itt vezették be elsőként az új módszereket és terjedtek el az új növények is. A belterjes gazdálkodásban az újdonságok a következők voltak:

- Vetésváltás,
- istállózó állattartás,
- istállótrágyázás,
- korszerűbb eszközök (nyomatás helyett cséplés),
- új népelelmezési növények (burgonya, kukorica),
- új ipari növények (repce, napraforgó, stb.),
- új állatfajták (például mangalica).

Fontos megemlíteni, hogy az agrár agrár-felsőoktatás elérhetővé vált többek számára, kialakult a tanult agrárértelmség.

1867-től kezdve felgyorsultak a modernizációs törekvések, szinte folyamatos volt a fejlődés az első világháború kezdetéig. Kibővültek a piacok, átalakult és részben eltűnt a vámrendszer, megtörténtek a folyólecsapolások és

más vízrendezési munkák. Megnőtt a szántóterületek és a szőlők aránya, az előbbi terület közel 61 százalékkal növekedett a 19. század második felében.

Az urbanizáció fokozta a keresletet a feldolgozott agrártermékek iránt, ami a termelés mellett ösztönzőleg hatott a feldolgozó kapacitások növelésére is. A vasúthálózat megjelenése és gyors kiépülése lehetőséget adott a gazdálkodók számára a távolabbi piacok elérésére és a termelési szerkezet korszerűsítésére. A 4-1. ábra mutatja be Magyarországon a vasúthálózatának fejlődését.

A mezőgazdasági árak túlértékelték ebben az időszakban, ami a forrása volt a mezőgazdaság korszerűsítésének és az élelmiszeripar fejlődésének. A magyar agrártermékek elsősorban a Monarchia piacaira termeltek, a nyugati országok piacairól a vámok és illetékek miatt fokozatosan kiszorultak.

Ekkortájt bontakoztak ki az első szövetkezeti mozgalmak.

4-1. ábra A vasút fejlődése Magyarországon

Forrás: <http://mek.niif.hu>

Az **első világháború befejezése után**, amikor az ország elvesztette területének 70, lakosságának több mint 60 százalékát a mezőgazdasági termelés újrászervezése volt az egyik legnagyobb kihívás.

A Monarchia felbomlásával a magyar agrárium elvesztette a védett piacát és nagyon ki volt téve a világgazdaság ingadozásainak. Ez az 1930-as évek elején mutatkozott meg leginkább. A környező országokból az ipari nyersanyagokat nehéz volt beszerezni, ezért szükség volt a távolabbi piacok megcélzására is. A tengerentúli export például 2 százalékról 10 százalék fölé emelkedett 10 év alatt.

Jellemző volt az önellátásra való törekvés, a mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas területeket is művelésben tartották. A nagy gazdasági világválság, majd a háborús készülődés miatt a mezőgazdasági fejlesztések elmaradtak.

Az állatlétszám az első világháború után 1925-re állt helyre, majd a háborús konjunktúra miatt 1942-re növekedett meg igazán. A mezőgazdaság innovációs központjai továbbra is a nagybirtokok és a kincstári birtokok voltak.

A **második világháború** nagy veszteségekkel járt emberi és anyagi értelemben egyaránt. Az állatlétszám 70 százaléka pusztult el, a minőségi veszteség (tenyészállatok) még nagyobb mértékű volt.

1945-ben törvényt fogadtak el a földosztásról, az egy főnek kiosztott föld a szántó és rét esetében 15 kataszteri hold, kert esetén 3 kataszteri hold lehetett. A földreform során az ország területének 34,6 százalékát vették igénybe.

Az **1948-tól** hatalomra került 'elit' mezőgazdasági modelljéül a szovjet kolhozmodell szolgált, a megvalósítás az erőszakos kolhozosítás volt. 1953-ig 3768 termelőszövetkezeti csoportot hoztak létre, átlagosan 600 kataszteri hold földterülettel. Termelési színvonaluk elég alacsony volt, 1954-ben nagy részük felbomlott. 1955-től újraszervezték a szövetkezeteket. Emellett nagy állami gazdaságokat is létrehozottak. 1956-ig működött a kötelező beszolgáltatás rendszere.

1960-tól a szovjet modelltől kissé eltérve javították a mezőgazdaság helyzetét, komplex műszaki fejlesztés kezdődött, emelték a felvásárlási árakat, emelték a termelés színvonalát.

Az **1990-ig tartó időszakot** a következő szakaszokra lehet felbontani:

- 1960-70: nagyüzemi átszervezés, gazdálkodás alapjainak megszervezése,
- 1971-85: látványos fejlődés, hozamnövekedés, diverzifikáció,
- 1986-1990: stagnálás, vagyonfelélés.

A közel 30 éves sikerperiódus azért jöhetett létre, mivel a magyar modell elszakadt a szovjet mintáktól. A szövetkezetek a 60-as évek közepétől nem kaptak tervmutatókat, saját maguk szervezték meg termelésüket bizonyos kereteken belül.

A nagyüzemek mellett engedélyezték a kistermelést is (háztáji gazdaságok). A kisüzemek szorosan együttműködtek a nagyüzemekkel, kialakult a háztáji integrációs rendszer. A nagyüzemek és a háztáji gazdaságok arányát mutatja be a 4-1. táblázat.

4-1. táblázat - A kistermelés aránya az össztermelésben (%)

kistermelés arány	1961	1971	1975	1981	1985	1989
a bruttó termelésben	84,1	4,5	25,1	33,2	33,9	37,2
a nettó termelésben	-	58,2	49,6	47,6	50,5	52,8

Forrás: <http://www.ksh.hu>

3. 4.3 A magyar agrárium fejlődése 1990-től

Az 1990-es politikai változás az egész magyar mezőgazdaságot érintette, megváltoztak a tulajdonviszonyok, a komplex vidékfejlesztési kérdések háttérbe szorultak és a mezőgazdaság a fejlődés helyett óriási mértékben visszafejlődött.

A változásokat egy sor törvény és jogszabály befolyásolta, melyek közül a legfontosabbak:

- a kárpótlásról szóló 1991. évi XXV. Törvény,
- a szövetkezetek átalakulásáról szóló 1992. évi II. törvény,
- a földkiadásról szóló 1993. évi II. törvény,
- a mezőgazdasági földről szóló 1994. évi LV. törvény.

A kárpótlás során nem szabályozták a parcellák méretét, így átlagosan 0,6 hektáros parcellaméret alakult ki, mely a mai napig gátja a mezőgazdasági fejlődésnek.

A 4-2. ábra az 1991. évi XXV. törvény által létrehozott kárpótlási jegyet mutatja be. A kárpótlási jegy olyan speciális értékpapír volt, melyet a magyar állam a kárpótlottak részére, a kárpótlás mértékek megfelelően

bocsátott ki. A kárpótlási jegy bemutatóra szóló, átruházható értékpapír volt, melyet elsősorban termőföld tulajdon megszerzésére lehetett felhasználni.

4-2. ábra Kárpótlási jegy

Forrás: <http://mek.nif.hu>

A szövetkezeti törvény a már meglévő szövetkezetek megmaradását segítette. A szövetkezet közös vagyonát nevesítették és egy rövid ideig a ki lehetett válni a szövetkezetből. A szövetkezetek vagyonának egy részét olyanok birtokolták, akik a termelésben nem vettek részt.

A földtörvény értelmében külföldi személyek nem vásárolhatnak termőföldet, a belföldi jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek nem szerezhettek termőföld tulajdonjogot. Az EU csatlakozás után Magyarország hét éves moratóriumot kapott a külföldiek termőföld vásárlásának kapcsán, ami 2011-ben lejár, de megoldás az eredeti problémákra még nem látszik.

A mai magyar mezőgazdaság néhány jellemzőjét a 4-3., a 4-4., a 4-5. és a 4-6. ábra mutatja.

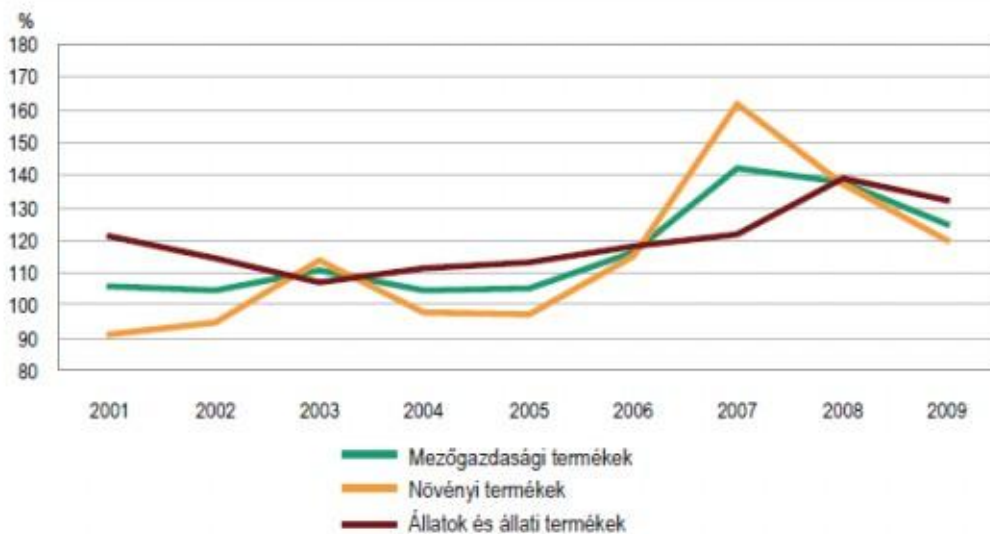
Agrárpolitika és agrártermelés
Magyarországon

Megnevezés	2005	2006	2007	2008	2009	A 2009. év a 2008. év %-ában
Társas vállalkozás	14 062	13 815	13 855	14 172	14 322	101,1
Ebből: kft.	6 565	6 625	6 828	7 386	7 892	106,9
részvénytársaság	329	331	329	326	318	97,5
betéti társaság	4 273	4 473	4 086	3 965	3 764	94,9
szövetkezet	1 549	1 387	1 242	1 147	1 042	90,8
Egyéni vállalkozás	41 165	38 954	68 947	374 948	395 678	105,5
Ebből: vállalkozói igazolvánnyal rendelkező	20 349	18 900	18 311	19 287	18 358	95,2
őstermelő és egyéb	20 814	20 051	50 634	355 661	377 320	106,1
Vállalkozás összesen	55 227	52 769	82 802	389 120	410 000	105,4
Ebből: legalább 500 fős	13	10	10	8	6	75,0
250-499 fős	25	28	26	25	26	104,0
50-249 fős	434	418	389	389	358	92,0
20-49 fős	802	741	697	661	661	100,0
10-19 fős	872	837	843	883	828	93,8
1-9 fős	32 434	31 606	62 131	362 690	356 506	98,3
0 fő és ismeretlen	20 647	19 129	18 706	24 464	51 615	211,0

* TEÁOR03 szerint.

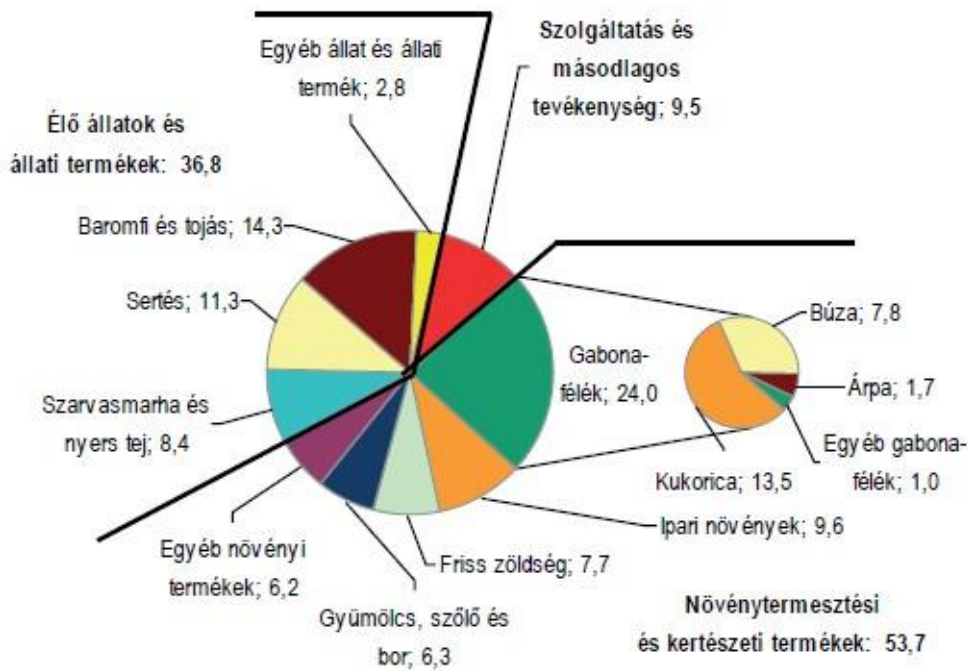
4-3. ábra Regisztrált mezőgazdasági vállalkozások száma 2005-2009

Forrás: <http://www.ksh.hu>

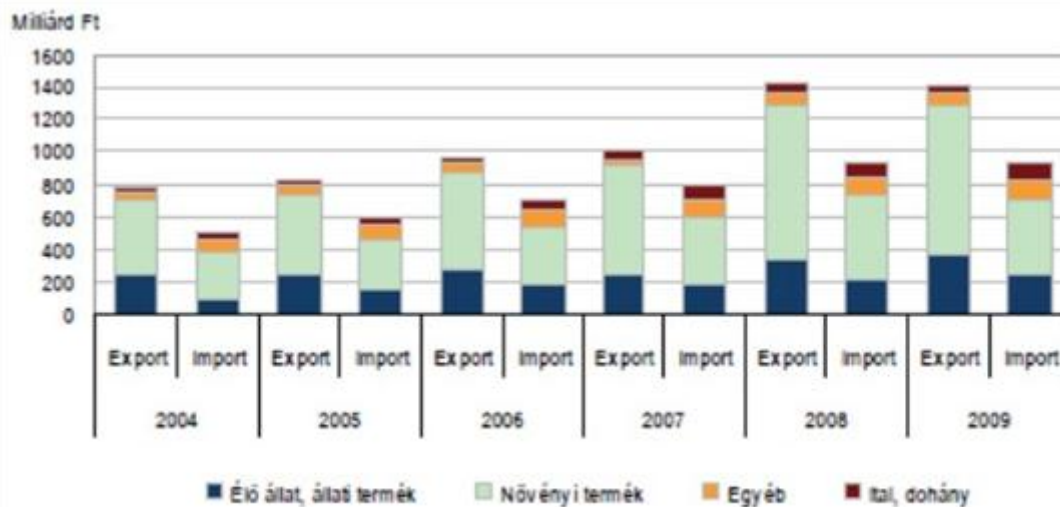
4-4. ábra Termelői árindex változása 2001-2009

Forrás: <http://www.ksh.hu>

4-5. ábra A mezőgazdaság teljes bruttó kibocsátása 2009-ben

Forrás: <http://www.ksh.hu>

4-6. ábra A mezőgazdasági termékek külkereskedelmi forgalma 2009-ben

Forrás: <http://www.ksh.hu>

A mezőgazdaság foglalkoztatási szerepe minden régióban csökken. A mezőgazdaságban egyszerre vannak jelen a nagy- és kisméretű gazdaságok. A gazdálkodó szervezetek jellemzően nagy földterületen gazdálkodnak, az egyéni vállalkozók többsége kis területen és kevésbé hatékony birtokstruktúra mellett próbál fennmaradni. Az elmúlt 20 évben az egyéni gazdálkodók által használt földterület nagysága közel nyolcszorosára növekedett, de így sem éri el átlagosan az 5 hektárt sem. Ez nem éri el az életképes birtokméret kritériumait.

A földterületek közel 90 százaléka van magántulajdonban, az állami és a szövetkezeti tulajdon részaránya 10 százalék körül van. Az átlagos birtokméret 2-3 hektár, ami nem képes eltartani egy családot.

4. 4.4 Korszerű agrártermelés jellemzői

A világ fejlett mezőgazdasággal rendelkező országai a túltermelés okozta problémákkal küzdenek, amit piacszabályozó adminisztratív eszközökkel próbálnak megrendszabályozni (lásd: EU közös agrárpolitika bizonyos intézkedései).

A verseny az agrártermékek piacán azért is óriási, mivel a fejlett országok polgárai jövedelmük közel 20 százalékát, a fejletlenebb országokban élők pedig 30-40 százalékát is erre költik el. Az agribusiness esetén a kereskedelem volt az első, aki érzékelve a lehetőségeket szupermarket és hipermarket láncokat alkotva használja ki azt.

A beszállítónak igazolni kell az áru eredetét és ezt fel is kell tüntetni a csomagoláson. A minőségbiztosítást a beszállítók és a kereskedelmi cégek saját minőségellenőrei mellett független minőségbiztosítási intézetek is vizsgálják.

A mezőgazdasági- és élelmiszerpiacok működését az agrárpiaci rendtartás szerint szabályozzák. A rendszerváltás után 1993-ban jelent meg az első agrárrendtartásról szóló törvény, mely egységes eszként kezelte az agrárpiacot. a tényleges bevezetése azonban hosszabb időt vett igénybe. Országgyűlés annak érdekében, hogy a mezőgazdaságból élők számára méltányos jövedelem elérésének lehetőségét, a mezőgazdasági termelékenység növelését, az agrárpiac stabilizációját, a fogyasztók élelmiszerekkel történő folyamatos ellátását biztonságosan és megfelelő áron biztosítsa, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozás agrárpiaci szabályozásának feltételeit megteremtse, 2003-ban megalkotta az új XVI. törvényt az agrárpiaci rendtartásról. A törvény intézményrendszerének szintjei:

- miniszteri szint
- bizottsági szint (termékpálya bizottságok)
- közigazgatási szint (MVH, AKII)
- önszerveződési szint (terméktanácsok, kamarák, érdekképviseltek).

Az egyes termékek piacát úgynevezett termékpálya szintjén szabályozzák. A termékpálya a piaci szereplők meghatározott termék alapanyag-előállításától a végtermék értékesítéséig terjedő kapcsolatrendszere. A piacszabályozás eszközei a következők lehetnek: intervenciós felvásárlási ár, irányár, alapár, minimumár, intervenciós felvásárlás, stb.

Létrejött egy piaci információs rendszer is, ahol információs szolgáltatásra kötelezettek: sertés, marha, juhhús, vágóbaromfi és baromfihús, tyúktojás, asztali bor, nyers dohány, gabonafélék (búza, takarmánybúza, kukorica, árpa, zab, rozs, rizs, cirok és takarmánytápok), vetőmag, hibrid vetőmag, napraforgómag, olaj és dara, sörárpa, tej és tejtermékek, importvirág.

5. 4.5 Magyarország agrártermelése

A rendszerváltás előtt a mezőgazdasági földterület mintegy 90 százalékán 1500 nagyüzem és 24 erdőgazdaság osztozott, emellett szoros integrációban közel 140 ezer háztáji és kiegészítő gazdaság folytatott mezőgazdasági tevékenységet. A 4-2. táblázat mutatja be az 1990 előtti mezőgazdasági struktúrát Magyarországon.

4-2. táblázat - Termelési egységek és méretük a rendszerváltás előtt

	darab	átlagos terület (ha)
nagyüzem	1327	
állami gazdaság	127	7600
szövetkezet	1270	4200

Agrárpolitika és agrártermelés
Magyarországon

erdőgazdaság	24	45000
háztáji gazdaság	140 000	0,8

Forrás: <http://www.ksh.hu>

A privatizálás és kárpótlás után a földtulajdon 80 százaléka magánkézbe került, a legtöbb állami gazdaságot is privatizálták, a többi kincstári birtokként működött egy darabig. Az új parcellák és új tulajdonosaik száma meghaladta az egymilliót. Az átlagos parcellaméret 1 hektárnál kisebb lett, melyből megélni nem lehetett.

A 4-7. – 4-10. ábrákon látható táblázatok mutatják a magyar mezőgazdaság teljesítményét.

Év	A mezőgazdaság ²⁾ részaránya				Élelmiszer, ital, dohányáru			Fogyasztóiár-index, előző év = 100,0	
	a foglalkoztatásban, ¹⁾ %	a bruttó hazai termék (GDP) termelésében	a bruttó hozzáadott érték	a beruházásban	külikereskedelmi forgalmának egyenlege, ³⁾ milliárd Ft	részaránya		élelmiszer ⁴⁾	összesen
						az exportban ⁵⁾	a fogyasztásban ⁶⁾		
1995	8,0	6,8	8,1	2,9	227,6	20,3	31,8	131,1	128,2
2000	6,6	4,6	5,4	4,7	302,2	6,9	27,3	109,2	109,8
2001	6,3	4,5	5,2	5,5	374,8	7,5	27,4	113,8	109,2
2002	6,2	4,0	4,6	5,5	308,9	6,8	27,0	105,4	105,3
2003	5,5	3,7	4,3	6,1	303,2	6,5	26,6	102,7	104,7
2004	5,3	4,1	4,8	4,3	223,1	6,0	26,1	106,5	106,8
2005	5,0	3,6	4,2	4,5	181,1	5,8	25,1	102,5	103,6
2006	4,9	3,5	4,0	4,2	214,8	5,5	25,6	107,7	103,9
2007	4,7	3,4	4,0	3,7	360,5	6,3	26,7	111,5	108,0
2008	4,5	3,7	4,3	4,7	373,4	6,7	27,4	110,2	106,1
2009	4,6	2,5	3,0	5,6	348,4	7,3	..	104,4	104,2

4-7. ábra Az élelmiszer-gazdaság helye a nemzetgazdaságban

Forrás: <http://www.ksh.hu>

Megnevezés	(1000 ha)				
	2005	2006	2007	2008	2009
Szántó	4 513	4 510	4 506	4 503	4 502
Konyhakert	98	98	98	98	98
Gyümölcsös	103	103	102	99	99
Szőlő	88	88	86	83	83
Gyep	1 057	1 014	1 017	1 010	1 004
Mezőgazdasági terület	5 855	5 809	5 807	5 790	5 783
Erdő	1 775	1 777	1 822	1 884	1 896
Nádas	82	81	57	59	60
Halastó	34	34	34	35	36
Termőterület	7 726	7 681	7 721	7 768	7 775
Művelés alól kivett terület	1 578	1 622	1 582	1 535	1 528
Összesen	9 303	9 303	9 303	9 303	9 303
Gazdasági szervezetek	3 845	3 779	3 751	3 788	3 834
Egyéni gazdaságra azonosított	2 984	2 877	2 808	2 820	2 866
Gazdaságra nem azonosítható	2 474	2 647	2 745	2 695	2 604
Ebből: nem mezőgazdasági	1 316	1 316	1 297	1 187	1 174

4-8. ábra Földhasználat 2009-ben

Forrás: <http://www.ksh.hu>

Megnevezés	(%)					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gabonafélék	69,9	69,1	69,1	68,9	68,7	69,0
Ebből: búza, rozs	28,5	27,9	27,2	27,0	27,4	28,2
árpa	7,8	7,6	7,3	7,7	7,8	7,7
kukorica	28,2	28,4	29,4	29,5	28,3	28,3
Hüvelyesek	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5
Ipari növények	15,8	17,5	18,5	19,4	20,9	21,7
Ebből: napraforgó	11,2	12,2	12,8	12,3	13,1	13,2
repe	2,4	2,9	3,5	5,2	5,9	6,3
cukorrépa	1,4	1,5	1,2	0,9	0,3	0,3
Burgonya	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
Takarmánynövények	6,2	6,1	6,4	5,7	6,7	6,0
Ebből: silókukorica	2,4	2,2	2,0	1,8	2,0	1,7
lucerna	3,6	3,7	3,6	3,2	3,2	3,2
Zöldségfélék	2,3	2,0	2,0	2,1	1,9	1,9
Egyéb növények	4,6	4,2	3,0	2,8	0,8	0,4
Vetésterület összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4-9. ábra Szántóföldi vetésszerkezet 2009-ben

Forrás: <http://www.ksh.hu>

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2008	2009
	1000 db				előző év = 100,0	
Szarvasmarha	702	705	701	700	99,4	99,9
Ebből: tehén	322	322	324	312	100,6	96,3
Sertés	3 987	3 871	3 383	3 247	87,4	96,0
Ebből: anyakoca	290	259	230	226	88,8	98,3
Juh	1 298	1 232	1 236	1 223	100,3	98,9
Ebből: anyajuh	1 030	977	984	988	98,7	100,4
Baromfi	39 677	38 281	39 716	40 264	103,7	101,4
Ebből: tyúkfélé	30 303	29 866	31 165	32 128	104,3	103,1
pulyka	4 087	4 368	3 527	3 018	80,7	85,6
liba	2 708	1 817	2 120	1 405	116,7	66,3
kacsa	2 579	2 230	2 904	3 713	130,2	127,9

4-10. ábra Az állatállomány alakulása 2009-ben

Forrás: <http://www.ksh.hu>

A nemzetközi tendenciákkal megegyező módon a mezőgazdaság szerepe Magyarországon is csökken. Ennek ellenére még ma is számottevő szerepe van a nemzetgazdaság szempontjából. Ez köszönhető az átlagosnál kedvezőbb adottságoknak, a hagyományoknak és annak, hogy a kritikus gazdasági állapotú térségek egyetlen megélhetési forrását jelenti a mezőgazdálkodás. Ez utóbbi erősíti a mezőgazdaság multifunkcionális jellegét.

A növényi termékek termelése (hozama) növekedett, míg az állati termékeké csökkent. A növénytermelés szerkezete alig változott, csak a repce területi aránya növekedett meg. Az állatállomány általában csökkenő tendenciát mutat.

6. 4.6 Területi különbségek a mezőgazdasági termelésben

Magyarország területének 83 százaléka alkalmas mezőgazdasági vagy erdészeti hasznosításra, 63 százalék mezőgazdasági hasznosítású, 48,5 százalék a szántóterület, 11,4 százalék a gyep, 3,1 százalék a kert, gyümölcsös és szőlő. Az összterület 20 százaléka erdőhasznosítású. Lényeges változás az elmúlt években az arányokban nem történt, ugyanakkor az egyes régiók között jelentős különbségek vannak.

A mezőgazdasági- és a termőterületből az egyes régiók különböző mértékben részesednek. A legnagyobb részesedést az Észak- és a Dél-Alföldi régió (20-20 százalék) tudhatja magáénak, a legkisebbet pedig a Közép-Magyarország (7 százalék).

A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulása 1995 és 2004 között 6,7 százalékról a kevesebb, mint a felére, 3,1 százalékra csökkent. A legkisebb visszaesés a Dél-Alföldön következett be („csak” 40 százalék), a legnagyobb pedig a Közép- és Nyugat-Dunántúlon.

A bruttó hozzáadott érték 40 százalékát a két alföldi régió állítja elő, a Dél-Dunántúl közel 15 százalékkal járul ehhez hozzá, míg a többi négy régió körülbelül azonos arányban osztozik a maradék 45 százalékon.

A foglalkoztatás tekintetében a jövőben tovább csökken a kevésbé jó adottságú területeken a mezőgazdaságban dolgozók aránya, a jobb adottságú területeken, ahol a mezőgazdaság az egyedüli megélhetést biztosító munkalehetőség a foglalkoztatottság csökkenése nem ilyen látványos.

A dunántúli régiókban gazdasági szervezetek művelik a termőföld jelentős részét, az alföldi régiókban az egyéni gazdaságok a jellemzőek.

A hátrányos helyzetű Észak-Magyarországi régióban a mezőgazdaság termelés és foglalkoztatás szociális szempontból is kiemelt jelentőségű. Mivel ebben a régióban a mezőgazdasági termelés adottságai nem túl kedvezőek, így az önellátásra való termelés kialakítása és fenntartása lehet a cél.

A növénytermelésben az Észak- és Dél-Alföld van vezető szerepben, a kalászos gabonák és az olajos magvak vetésterületének több mint 40 százaléka található meg. Jelentős a Dél-Dunántúl részesedése is.

Állattenyésztési szempontból szintén az Észak- és Dél-Alföld áll az első helyen a vágósertés, vágóbaromfi és vágómarha tekintetében. Vágómarha előállításban a Nyugat-Dunántúl is jelentős. A juhászat a két alföldi régió mellett az Észak-Magyarországi régióban is jelentős. A tejhasznú szarvasmarhatartásban az alföldi és dunántúli régiók jelentősek, a tojás előállítás a Közép-Dunántúli régióra jellemző.

7. 4.7 A magyar agrárstratégia jövőbeni irányai

Az agrárium jövőjének felvázolása, az alapvető célok és az elérésükhöz szükséges intézkedések alapja a pontos helyzetértékelés. A múlt ismerete és a jelen kihívásai alapján lehet megfogalmazni a jövőbeni terveket és az oda vezető utat.

A kitűzhető reális célok Buday-Sántha szerint a következők lehetnek:

- a természeti erőforrások feletti rendelkezés megtartása, az élelmiszer előállítás kapacitások megőrzése, az ellátási és foglalkoztatási lehetőségek megtartása,
- a területhasznosítás és a termelési színvonal 20 éven belül érje el az EU15-ök átlagát és jelentősen növekedjen az agrárexport,
- az élelmiszerbiztonság megőrzése, a termelés és a vidéki örökség sokszínűségének megőrzése,
- hatékonyság növelése, a versenyképesség fokozása.

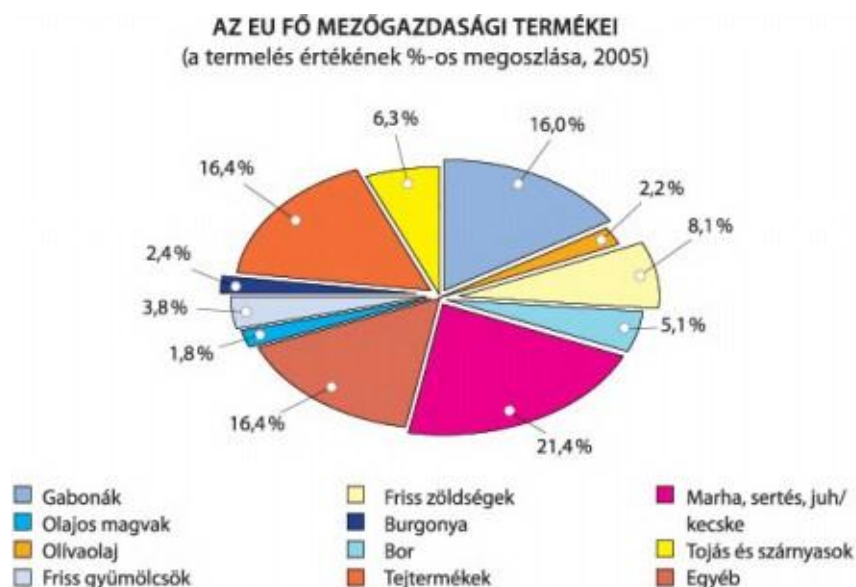
Ahhoz, hogy hosszútávon teljesüljenek célkitűzéseink a célok elérését gátló tényezőket kell végigvenni és válaszolni kell a kihívásokra:

- A gazdák sokat és még jót is termelnek, de a piackeresés és marketing messze elmarad a nyugat-európai gazdákétól. Egyes esetekben a magyar termék kiszorult a hazai piacról is, a multi-láncok beszállítói közé nem tudtak bekerülni. Megoldás lehet a szabályozás mellett a multi-láncokkal történő megegyezés, magyar kereskedőhálózat megerősödése, hungarikumok és biotermékek kiemelt marketingje;
- Alacsony a magyar KKV-k részvétele az élelmiszer előállításban és kicsi a piaci részesedésük. Cél a KKV-k megerősítése, a szakágazatokban márkák felépítése.
- Alacsony az összefogás szerepe, a horizontális és a vertikális integráció minimális. Cél az összefogás megerősítése, így lehet csak a globális piacon érvényesülni.
- Hiányos az agrár-szakképzés, kevés a technikus és szakmunkás, nincsenek gyakorlati helyek. Kevés a klasszikus agrármérnök hallgató. Megoldás a képzések újragondolása, a gyakorlat-orientált képzés bevezetése.
- Alapvető probléma a birtokrendszer és a birtokpolitika jelenlegi állapota. Megoldást jelenthet a törvényi szabályozás újragondolása, törvényhozás és törvénymódosítás, üzemszabályozás.
- Jövőkép hiánya. Fontos lenne itthon megállapodni arról, hogy milyen agrárpolitikát szeretnénk, mivel az Unió tagországai meglehetősen tág határok között képzelik el a közös jövőt.

Fontos szempont, hogy nincs versenyképes mezőgazdaság versenyképes élelmiszeripar nélkül, és ez fordítva is igaz. Az sem hátrány, ha az élelmiszer kereskedelem is elkötelezett az előző kettő számára.

A feladatok a következők lehetnek:

- élelemtermelési kapacitások és készségek megőrzése,
- vidéki örökség sokszínűségének megőrzése,
- a termelés színvonalának hosszú távú megerősítése, hatékonyság növelés,
- versenyképesség növelése.

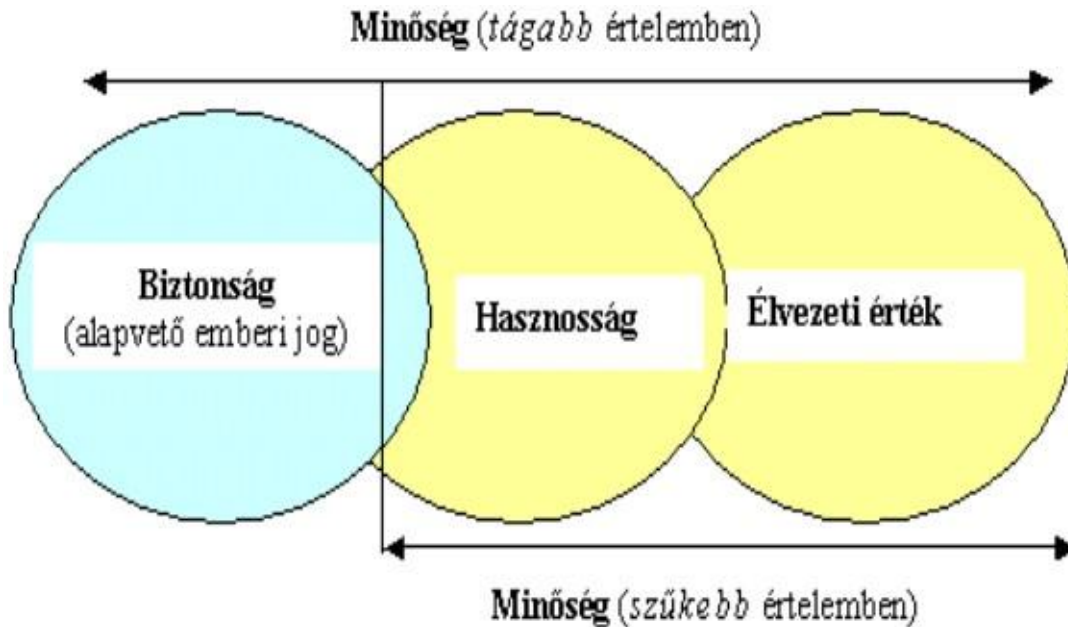
4-11. ábra Az EU fő mezőgazdasági termékei

Forrás: <http://ec.europa.eu>

8. 4.8 Élelmiszerbiztonság

Az élelmiszer minőség kérdése, hasonlóan az éghajlatváltozás, a környezetszennyezés vagy a vízgazdálkodás témáihoz globális témává vált az elmúlt évek során. Az élelmiszer biztonság sehol nem javult az elvárt mértékben, sőt volt ahol kifejezetten romlott a helyzet.

A világban bárhol előállított élelmiszer rövid idő alatt eljut bármely fogyasztóhoz a világon, a benne lévő káros anyag, kórokozó vagy kártevő szintén érinti a fogyasztót. Az élelmiszerlánc egyre bonyolultabbá és nehezen követhetővé válik.

4-12. ábra Élelmiszer minőség - biztonság

forrás: <http://www.agraroldal.hu>

Az országoknak el kell dönteniük, hogy mekkora a társadalmilag még elfogadható kockázat mértéke és olyan intézkedéseket kell hozniuk e téren. A fogyasztók mindenhol elvárják a kormányoktól, hogy biztosítson elegendő élelmiszert (élelmezés-biztonság) elérhető áron és hatékony ellenőrzéssel garantálja a forgalomban levő élelmiszerek biztonságosságát (élelmiszer-biztonság). Az EU-ban elsősorban az előállító felel a minőségért, de a kormányzatoknak is nagy felelőssége van a minőségbiztosításban.

Az előállítói felelősség elve érvényesül ugyan a mikrobiológiai és kémiai élelmiszer-biztonság területén egyaránt, de az előállítónak illetve az importőrnek, forgalmazónak nincs reális lehetősége arra, hogy valamennyi beérkező élelmiszer kémiai biztonságáról meggyőződjön. Ezért a fogyasztók egészségének védelme érdekében a hatóságok kötelessége az élelmiszerek mikrobiológiai és kémiai biztonságának folyamatos ellenőrzése és monitorozása.

Az élelmiszerek fogyasztásához kapcsolódó kockázat még mindig elsősorban a mikrobiológiai ágensek következtében kialakuló fertőzések és mérgezések formájában jelentkezik. A kémiai eredetű kockázat eredete nehezen visszakereshető, hatása nagy népességre terjed ki. A hagyományostól eltérő élelmiszerek (táplálék kiegészítők) túlzott fogyasztása szintén veszélyeket hordoz magában.

Az élelmiszer biztonságról csak a teljes élelmiszerláncra kiterjedő ellenőrzéssel lehet gondoskodni. A tudományos alapokra épülő élelmiszer-biztonsági politika alapelvei a következők:

- átfogó szemlélet szántóföldtől az asztalig,
- fogyasztó központúság,
- átláthatóság,
- tudományos megalapozottság,
- integrált megközelítés,

- saját szerepvállalás.

Az élelmiszer biztonság garantálása komplex feladat, az előállítótól az ellenőrző hatóságokon át a kormányzatig sok mindenkinek van benne szerepe.

A fő élelmiszer-biztonsági stratégiai célok:

- a környezetből eredő kedvezőtlen hatások csökkentése,
- az élelmiszerláncból eredő szennyeződés csökkentése,
- az élelmiszerlánc áttekinthetővé tétele, egyszerűsítése,
- felelős, felkészült, tisztességes vállalkozások,
- hatékony, egységes, gyorsan reagáló hatósági ellenőrzés,
- összehangolt küzdelem a hamisítások, csalások ellen,
- az élelmiszer-biztonsági ismeretek és igényesség elterjesztése,
- a tudományos kutatás támogatása, eredményeinek hasznosítása.

Az emberek ill. az emberiségnek az életben maradásához elegendő mennyiségű, tápláló, biztonságos élelmiszerre és tiszta ivóvízre van szüksége. A harmadik évezredben élelmiszerből és ivóvízből a világ jelentős részén súlyos hiány áll fenn és nem várható a helyzet javulása. A fejlett országoknak pedig – ahol az elmúlt évszázad jelentős pozitív változásokat hozott az élelmiszer ellátásban (élelmezés-biztonság) és az élelmiszer-biztonságban – új problémákkal, újfajta veszélyeztetettséggel kell szembenéznük.

9. 4.9 Összefoglalás

A modul bemutatta az agrárium múltját és jelenét, a magyar agrárstratégia lehetséges jövőbeni fejlődési lehetőségeit és az élelmiszer biztonság kérdéskörét.

Önellenőrző kérdések:

1. Ismertesse a magyar agrárium fejlődését 1945-ig!
2. Ismertesse a magyar agrárium fejlődését 1990-től!
3. Ismertesse az agrárpiaci rendtartás rendszerét!
4. Ismertesse Magyarország agrártermelésének jellegzetességeit!
5. Ismertesse Magyarország agrártermelésében meglévő regionális különbségeket!
6. Ismertesse a magyar agrárstratégia jövőbeni céljait!
7. Ismertesse az élelmiszerbiztonság kérdéskörét!

Irodalomjegyzék

Buday-Sántha A.: *Agrárpolitika – vidékpolitika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001

Dorgai L.: *A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása. Agrárgazdasági tanulmányok*, AKI, Budapest. 2004

Lukács Gergely S.: *A vidékfejlesztés kézikönyve*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2004
<http://www.vm.gov.hu>